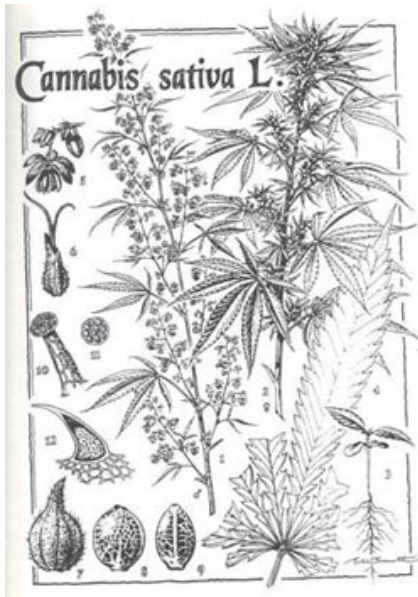

Veckans växt v. 51 2008

Hampa (*Cannabis sativa* L.) – en växt det blåser om!

På fågelbordet flockas mesarna kring talgbollar och oljerika frön. När kalla nordanvindar blåser gäller det för de små livnen att ladda med näring för att överleva. Hampanötterna är riktiga energibomber med en oljehalt på upp till 35 %. Raps, lin och vallmo innehåller visserligen mer olja, men ingen av dessa oljor har en så hög andel av den livsviktiga fettsyran linolsyra. Rapsoljan har mellan 12-16 % linolsyra medan hampafrön kan skryta med 46-70 %!

Hampan som kulturväxt har sitt ursprung i Kina. Redan under Yang-Shao kulturen (4200-3200 f.Kr.) tillverkade man tyger och rep av hampa, men även frukterna användes till livsmedel och mediciner. Läkaren Hua T'Ō beskriver omkring 100 e.Kr. hur man utvinnet bedövningsmedel ur fröskalet. De första europeiska hampafynden är från 800-400 f.Kr. och förmodligen har den i Norden odlats minst 2000 år. Till att börja med var växten främst ett livsmedel där fröna användes till oljor, gröt och bröd, men med tiden blev hampan allt mer betydande som spånads- och läkemedelsväxt.

Cannabis sativa L. är en art som växer enormt snabbt och under en växtsäsong bildar otroligt mycket biomassa. Även i vårt kalla klimat frodas denna växt. De meterhöga stjälkarna innehåller långa, mycket starka fibrer. Egenskaperna liknar dem hos den mycket närbesläktade arten humle (*Humulus lupulus* L.). Andra likheter mellan de båda arterna är att de bildar en rad högaktiva metaboliter, främst i honblomman, och att de är dioka. Det betyder att han och honblommor finns på olika individer. Båda arterna omnämns för övrigt i nästan samtliga landskapslagar, med början i Upplandslagen från 1200-talet, som växter man skulle betala tionde för. Botanisterna har, precis som med humle, haft svårt med arttillhörigheten. Man skiljde mellan odlad (*C. sativa*) och vild hampa (*C. silvestris*), likaså trodde man att hanplantan utgjorde en art (*C. foemina*) som man kallade gallringshampa och honplantan den egentliga hampan (*C. mas*). 1745 beskriver

Tremastare utanför Knippla.
Foto: Åke Strese

botanisten Eskilsson dock hampan riktigt: "Galran skall göra hampan fröbärande, ty Galran är han och Hampan är hon." Något senare får växten av Linné sitt nuvarande latinska namn.

Vind och hampa hör ihop! Historiker antar att 90 % av alla segel från 500 f.Kr. till slutet av 1800-talet var tillverkade av hampatyg. Ordet canvas (segelduk) kommer ursprungligen ur det grekiska ordet Kannabis. Den hampduk den svenska flottan använde under Vasatiden vävdes i Danzig – *danzigerduk*. Men också allt tågvirke (spunna linor, trossar, tåg, likgarn, m.m.) till både stående och löpande rigg (allt som har med resning eller uppbärande av segel) i segelfartyg är gjort av hampa. Det kan nämnas att till Ostindie-fararen Götheborg, som sjösattes 2003, tillverkade repslageriet i Älvängen 27 ton tågvirke. I snitt fanns omkring 60 ton hampa på varje tremastat segelfartyg! Förutom segel och tågvirke tillkom alla flaggor och uniformer och även sjökartorna, bibeln och loggböckerna var av hampa.

Beredningen av hampa är i stort sett den samma som med lin. Stjälkarna rötas och bråkas varpå tågorna sträcks och häcklas. Tross av ren häcklad hampa är starkare än allt annat tågvirke, nylon undantaget. De fina tågorna är tämligen ömtåliga för röta, varför allt tågvirke som användes till sjöss brukar tjäras. Vill man inte ha den starka och styva fibern till rep utan istället för att framställa kläder, så odlades växterna tätare. Då blir växten vekare och fibrerna därigenom mjukare. Många människor har genom tiderna burit kläder eller uniformer av hampatyg. Så sent som 1904 infördes postens sommaruniformer sydda i detta material.

I över 3000 år har man använt hampa som läkemedel. Inom human- och veterinärmedicin har marihuanaextrakt haft en framträdande roll, generellt inom engelskspråkiga länder som USA och Storbritannien var man frikostig med hampabaserade läkemedel. Den katolska kyrkan har däremot sedan 1200 år förbjudit all slags behandling med cannabis.

Extraktet förskrevs mot smått och stort! Många åkommor och sjukdomstillstånd kunde botas, såsom trötthet, hosta reumatism, astma, depression och menssmärtor. Drottning Viktoria av England behandlade sina menssmärtor med cannabisbark. Mot liktorn ansågs även hasch hjälpa (bild). Idag förskrivs bl. a cannabispreparat till cancerpatienter som då får matlusten tillbaka.

Listan över vad man kan använda grödan till är lång. Kunskapen att göra papper av växten tros ha uppfunnits i Kina omkring år 100 f.Kr. Fram till 1883 tillverkades 75-90% av allt papper i världen av hampa. Många viktiga litterära verk är tryckta på hampapapper, likaså många politiska överenskommelser. Oljan har man förutom till livsmedel använt till tekniska ändamål. Den har varit en viktig komponent i färger och lacker precis som linolja. Hampa som energigröda är inte en modern tanke. Redan i början av 1900-talet kom Henry Ford till slutsatsen att fossila ämnen som olja kan ersättas med biomassa som omvandlas till metanol eller etanol. Han ansåg att då är den snabbväxande hampan lämplig. En diskussion som åter igen är aktuell! Växten kan också användas till byggmaterial, t.ex. tillverkning av olika spånplattor. Andra användningsområden är i tvål, schampo och hudkrämer.

Den agrara revolutionen omfattade även denna gröda och man utvecklade en självbindare för hampaskörd. Under mellankrigstiden var odlingarna, främst i Asien, Europa och på den Amerikanska kontinenten, mycket omfattande, för att under andra halvan av 1900-talet nästan helt upphöra. Anledningarna till detta är flera, men framför allt för att växten började användas som berusningsdrog och odlingen förbjöds. Ämnen i hampan, som också är de som har den medicinska verkan, har hallucinogena och till viss del centraldepressiva egenskaper. Drogerna marhijuana och haschisch är honplantans torkade toppblad respektive honblommans körtelsekret (harts). Den för berusning aktiva substansen är THC (TetraHydroCannabinol). Hasch innehåller upp till 10- 26% THC, blad en betydligt lägre halt. Variationen av detta ämne beror lite på odlingsklimat men främst av genotypen och växt delen. Fibervarianten innehåller mycket lite THC, så även den s.k. energihampan.

Diskussionen över om växten är guds gåva till människorna eller djävulens listiga bundsförvant lär fortgå. Trots hampans alla fördelar anses faran vara större än nyttan.

Så visst blåser det om hampa!

Text: Else-Marie K. Strese

Läs mer:

- "Svensk hampodling" av Göran Knutsson (1943)
- "Lin och hampa" av Kåre Frøier (1960)
- Nordiska museet har en omfattande Frågelista från 1942 (Nm 77) som rör allt ifrån hur människor odlade, upparbetade, men också om man rökte hampa som ersättning för tobak och vilken betydelse växten hade som läkemedelsväxt.